

§ 3. Έπιδρασίς τοῦ Ὁκκάμου.

α') Διάφοροι διπάδοι.

1. Ζῶντος ἔτι τοῦ Ὁκκάμου διεκρίνοντο δύο κύριαι τάσεις, ἢ μὲν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ, ἢ δὲ πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ Θωμᾶ ἢ τοῦ Δουνσίου Σχόλης. Οἱ μὲν διπάδοι τῆς τελευταίας ταύτης τάσεως ἔκαλοῦντο πραγματοχρατικοὶ (*reales*) καὶ παλαιοὶ (*antiqui*) ώς πορευόμενοι τὴν παλαιὰν ὅδὸν (*viam antiquam*). οἱ δὲ θιασῶται ἐκείνης ὀνομάζοντο ὄνοματοχρατικοὶ (*nominales*¹ ἢ *terministae* ἢ *conceptistae*) καὶ νέοι (*moderni*) ώς βαδίζοντες νέαν ὅδὸν (*viam modernam*). Τούτους ἔχόριζεν ἀπ' ἄλλήλων ἡ διάφορος ἐκδοχὴ τοῦ περὶ τῶν καθόλου ξητήματος καὶ ἐπομένως πολλῶν δινοτολογικῶν καὶ θεολογικῶν προβλημάτων².

2. Ἡ τοῦ Ὁκκάμου ισχυρὸν πρὸς τὰς ὑφεστώσας Σχολὰς καὶ τὰς κρατούσας θεωρίας ἀντίδρασις καὶ προσέτι ὁ σφοδρὸς κατὰ τοῦ πάπα καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κύρους ἀγών προσείλκυσαν ὑπὲρ τοῦ φιλοσόφου πάντας τοὺς μὴ στέργοντας τὴν τότε κατάστασιν καὶ τοὺς ἐφιεμένους καινονομιῶν ἐπ³ ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ βίου. Ἐκ τῶν ἀμέσων μαθητῶν ἐκείνου ἦτο ὁ "Ἀγγλος φραγκισκανὸς Ἄδαμ *Wodham* ἢ *Godham* (*Goddām*) († 1358), διδάξας ἐν Ὀξωνίᾳ καὶ συγγράψας ὑπόμνημα εἰς τὰς γνώμας τοῦ Λοιμβαρδοῦ⁴. Καὶ οὗτος

356—430.— *Fr. Bruckmüller*, Die Gotteslehr. W. v. Ockham, 1911.— *L. Kugler*, Der Begriff der Erkenntnis bei W. v. Ock., 1913.— *E. Hochstetter*, Studien zur Metaphysik und Erkenntnisslehre W. v. Ock. Berlin, 1927.— *O. Dittrich*, Gesch. d. Ethik 7, 171 積. — *K. Michalski*, Les courants philosophiques à Oxford et à Paris pendant le XIV sc. Gracovie 1922—τοῦ αὐτοῦ Les sources du Criticisme et du scepticisme 1924, καὶ Le criticisme et le scepticisme dans la philos. du XIV sc. 1925.

¹ Τὰ ὄνόματα *terminista* καὶ *conceptista* είναι συνώνυμα τῷ *nominalis* ἢ *σημαίνοντι* εἰδη τῆς ὄνοματοχρατικῆς θεωρίας. Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἐγγράφῳ τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων (Prantl. 4, 186) λέγεται «*nominales seu terministae*», παρὰ δὲ τῷ Πέτρῳ *Nigri* (Prantl. 4, 222) φέρεται «*Opinio est nominalium vel terministarum*».

² Ἡ διαφορὰ ἀνεφέρετο καὶ εἰς τὴν μέθοδον καὶ τὴν ἔρμηνειαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ μὲν συντηρητικοὶ προσέκειντο μᾶλλον εἰς τὸ ἀριστοτελικὸν κείμενον οἱ δὲ νεωτερισταὶ ἡσαν σοφιστικοὶ καὶ σκοτεινοί.

³ Ἐπιθεὶ *Hauréau*, Hist. de la philos. scol. 2², 449 積.

δὲν παρεδέχετο διάκρισιν μεταξὺ τῶν θείων κατηγορημάτων καὶ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ οὐδὲ διαφορὰν μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῆς¹. Ὡσαύτως μαθητὴς τοῦ ἀνακαινιστοῦ τῆς ὄνοματοκρατίας ἦτο ὁ Ἀγγλος Δομινικανὸς *Roberto Holcot* († 1349) συγγραφεὺς πολλῶν ἔξηγητικῶν ἔργων² καὶ ὑπομνηματιστὴς τῶν γνωμῶν τοῦ Λομβαρδοῦ³. συμφωνεῖ τῷ διδασκάλῳ καὶ ἐπαναναλαμβάνει πολλάκις τοὺς λόγους αὐτοῦ. Διακρίνει λογικὴν φυσικὴν (*logica naturalis*) καὶ λογικὴν τῆς πίστεως (*logica fidei*) παρατηρῶν ὅτι οἱ κανόνες ἐκείνης δὲν ἴσχυουσιν ἐπὶ πάντων οὐδὲ ἔχουσι κῦρος ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων τῆς πίστεως καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς θείας τριάδος⁴. Ὁθεν διακρίνει ἴσχυρῶς ἀπὸ ἀλλήλων φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν καὶ ἐπανέρχεται εἰς θεωρίαν, ἣν κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ἀπέφηνε ὁ Πέτρος *Damiani*. Ἐν δὲ τῇ Ἡθικῇ ἔξαίρει ἕτι ἐντονώτερον τοῦ διδασκάλου τὸ κράτος τῆς βουλήσεως καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ὁ θεὸς κατὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ δύναμιν δύναται νὰ ἐμβάλῃ τῷ ἀνθρώπῳ μῆσος καὶ πρὸς τὸν δημιουργὸν⁵ καὶ ὅτι εἶναι αἴτιος τῆς ἀμαρτίας⁶.

3. Γρηγόριος ὁ ἐκ *Rimini* († 1358) ἀποστάς τοῦ θωματισμοῦ ἡσπάσατο τὰς θεωρίας τοῦ Ὀκκάμου· ἐδίδαξεν ἐν Παρισίοις καὶ συνέταξεν ὑπόμνημα εἰς τὰ δύο πρῶτα βιβλία τῶν γνωμῶν τοῦ Λομβαρδοῦ⁷ ἕτι δὲ πραγματείαν *De usuris*. Καὶ παρεδέχετο μὲν ὅτι εἶναι ἀποδεκτὴ ἡ πνευματικὴ τῆς ψυχῆς φύσις ἀλλ᾽ ἥρνεῖτο καὶ αὐτὸς τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῆς. Ὁ δὲ Ἱωάννης ὁ ἐκ *Mirecourt* (de Mirecuria) παραπλησίως φιλοσοφῶν ἐκήρυξε θεωρίας, ὃν τινες κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Παρισίοις διδασκάλων τῆς θεολογίας⁸. Ἐν τῇ γνωστολογίᾳ ἀποφαίνεται ὅτι αἱ ἀκρόταται ἰδέαι δὲν

¹ In. sent. 1, dist. 6, qu. 1, καὶ dist. 17, qu. 5.

² Ἐκ τῶν ἔξηγητικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων προέχουσιν αἱ Praelectiones in librum Sapientiae.

³ Προσέτι συνέγραψε *De imputabilitate peccati*, *Determinationes quaestionum*, *De origine*, *Definitione et remedio peccatorum*, *Moralizationes historiarum*, *Philobiblion seu de amore librorum et institutione bibliothecarum*, κ. ἄ.

⁴ Super. sent. 1, qu. 5.

⁵ Determ. qu. 2.

⁶ Super. sent. 1, qu. 1. «Sequitur necessario, quod Deus sit interdiata causa peccati».

⁷ *Hauréau*, ἐνθ. ἀνατ. σ. 489 ἔξ.

⁸ *Denifle*, Chart. Univers. 2, 590. 610 ἔξ.

διαφέρουσι τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς καὶ διακρίνει τάξεις γνώσεως, πρότην καὶ δευτέραν· εἰς ἐκείνην μὲν ἀνήκουσιν αἱ ἀναλυτικαὶ κοίσεις καὶ ἡ γνῶσις ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἔξω κόσμου εἰς ταύτην δὲ ἡ ἐμπειρία (experientia)¹, διὸ ἡς μανθάνομεν τὰς ἴδιότητας καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἔκτος ὅντων². Πολλῷ κριτικώτερος ἦτο Νικόλαος ὁ ἐξ Autrecourt (Ulricuria), ὃστις ἐδίδαξεν ἐν Παρισίοις καὶ ὕστερον κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀβινιῶν ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου. Πολλαὶ τῶν ἀποφάνσεων αὐτοῦ κατεκρίθησαν καὶ ὁ συγγραφεὺς ὑπεχρεώθη νὰ καύσῃ τὰ ἴδια σόγια, ἐνῷ ὁ πάπας εἶχεν ἥδη ἀπολύσει τοῦτον καὶ κηρύξει ἀνάξιον νὰ διδάσκῃ θεολογίαν³. Ὁ Νικόλαος⁴ συνομολογεῖ τῷ Ἀριστοτέλει ὅτι πρώτη καὶ κυριωτάτη βάσις πάσης βεβαιότητος εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως⁵ καὶ προσθέτει δευτέραν τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν, ἥτοι τὴν συνείδησιν⁶. Ἐν τῇ συνειδήσει ὅμως εἶναι, λέγει, δεδομέναι μόνον αἱ ἐνέργειαι ἡμῶν, ἐξ ὧν δὲν δικαιούμεθα νὰ συναγάγωμεν τὴν ὕπαρξιν ψυχικῶν δυνάμεων καὶ προσέτι τὴν ὕπαρξιν ἔξωτερικοῦ κόσμου⁷. Ὁπερ δὲ πολλῆς προσοχῆς ἄξιον εἶναι ὅτι διημφεσθήτησε κατὰ τρόπον σκεπτικὸν τὸν νόμον τῆς αἵτιότητος. Διατείνεται δηλαδὴ ὅτι ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ὅτι ὕπάρχει τι δὲν ἐπιτρέπεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιφάσεως νὰ συναγάγωμεν τὴν ὕπαρξιν ἔτερου πράγματος⁸. Ἐκ τῆς προσεγγίσεως φρερ⁹ εἰπεῖν τοῦ πυρὸς εἰς

¹ Ὁ δεύτερος τῆς γνώσεως τρόπος δὲν παρέχει, λέγει, τελείαν βεβαιότητα, διότι ἐνδέχεται ὁ θεός ἢ ἄλλη αἰτία νὰ ἀπατᾷ ἡμᾶς καὶ ἐμποιῆι ψευδῆ τοῦ ἔξω κόσμου εἰκόνα.

² Ἔπιθ. C. Michalski, Les courants 78 ἐξ.

³ Περὶ τῆς καταδίκης τοῦ Νικολάου παρατηρεῖ ὁ Πέτρος d'Ailly «multa fuerunt condemnata contra eum causa individiae, quae tamen postea in scholis publice sunt professa». (Prantl. 4, 112).

⁴ Ἔγραψε πλὴν ἄλλων ἐννέα ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Φραγκισκανὸν Βερνάνδον τὸν ἐξ Arezzo καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τινα Αἴγιδιον (J. Lappé, Beitrage 6, 1 ἐξ). κυριώτατον δ' αὐτοῦ ἔργον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ A. Birkenmajer ἀνευρεθὲν ἐν Ὁξωνίᾳ «Exigit ordo executionis».

⁵ Ὁπως ὕστερον ὁ Descartes ἐπεχείρησεν ὁ Νικόλαος νὰ ἐλέγῃ καὶ βασανίσῃ πᾶσαν γνῶσιν παραβάλλων πρός τινα ἀναμφίλεκτον ἀρχήν. Τοιαύτην δ' εὑρίσκει τὴν τῆς ἀντιφάσεως, οἷαν ἐδίδαξεν ὁ Ἀριστοτέλης. Lappe 35*, 18 ἐξ.

⁶ Lappe 35*, 17 ἐξ. 6*, 32 ἐξ.

⁷ Αὐτ. 34*, 7—9. 41*, 16—18.

⁸ Αὐτ. 31*, 13 ἐξ. «Exeo quod aliqua res est cognita esse, non potest evidenter evidentia reducta in primum principium vel in certitudinem primi principii inferri, quod alia res sit».

στύπην καὶ ἐκ τῆς ἔλλειψεως κωλύματος δὲν δύναμαι ἐναργῶς νὰ συμπεράνω ὅτι ἡ στύπη θὰ καῇ¹. Ἀκολούθως δ' ἀποφαίνεται ὅτι οὐχὶ τὴν αἰτιώδη συνάφειαν ἀλλὰ μόνον τὴν ἐν χρόνῳ διαδοχὴν τῶν φαινομένων μετὰ πιθανότητος γινώσκομεν². Οὐχ ἡττον ἀπορρίπτει τὴν μεταφυσικὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας³ καὶ θεωρεῖ ως οὐσίαν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀθροισμα τῶν συμβεβηκότων ἢ φαινομένων⁴. Διὸ καὶ εὐλόγως ἐπωνομάσθη Ήμε τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἐχαρακτηρίσθη ως ὁ πρῶτος ἐν τῇ Δύσει κοιτικὸς τῆς ἔννοιας τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς οὐσίας⁵. Οὕτω καταλείπων ὁ φιλόσοφος τὴν ὀρθολογικὴν τρέπεται εἰς τὴν ἐμπειρικὴν θεωρίαν, ἐρμηνεύει δὲ τὸν κόσμον ως συνεστῶτα ἐξ ἀϊδίων ἀτόμων ἐνουμένων καὶ χωριζομένων⁶. Ἐν μὲν τῇ θεολογίᾳ φαίνεται ὅτι ἐγκρίνει τὴν γνώμην τοῦ Θωμᾶ Bradwardine, καθ' ἣν ὁ θεὸς εἶναι τῶν πάντων αἴτιος, ἐν δὲ τῇ ψυχολογίᾳ διακρίνει νόησιν καὶ αἴσθησιν⁷.

4. Πρὸς τοὺς δύο τελευταίους ἀνδρας συγγενεῖς κατὰ τὴν διανόησιν καὶ μάλιστα τὴν ἀρνησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας εἶναι οἱ Φραγκισκανοὶ Ἰωάννης de Ripa ἢ de Marchia καὶ ὁ Brinkel, συγγραφεῖς ὑπομνημάτων⁸. Ἐκ τούτων ὁ δεύτερος ὑπέτατε τὴν ἀνθρωπίνην εἰς

¹ Αὐτ. 32*, 16 ἔξ.

² Αὐτ. 13*, 10 ἔξ. 40*, 16 ἔξ.

³ Ἡ οὐσία ως διάφορος τῶν αἰσθητῶν καὶ ἐμπειρικῶν πραγμάτων εἶναι ἀδιάγνωστος. Οὔτε ἀμέσως δι' ἐνοράσεως δύναται νὰ γνωσθῇ (εἰ δὲ μή, θὰ είχον καὶ οἱ ἀπαίδευτοι γνῶσιν αὐτῆς) οὔτε ἐμμέσως διὰ συλλογισμοῦ, διότι ἐκ τῆς ὑπάρξεως δύντος τινὸς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγωμεν τὴν ὑπάρξιν ἑτέρου. Ἔνθ. ἀνωτ. 12*, 20—29.

⁴ Τὰ δύντα γινώσκομεν μόνον ως φαινόμενα (αὐτ. 13*, 13—15. 33*, 35)· ἐναργῶς δὲ γινώσκομεν τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰς ίδιας ἡμῶν ἐνεργείας (αὐτ. 6*, 15).

⁵ Τὴν ἔξαίρετον τοῦ Νικολάου τούτου θέσιν ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς γνωσιολογίας ἔδειξε πρῶτος ὁ Baumker (Arch. für Gesch. der Philos. 10, 252 ἔξ).

⁶ Αὐτ. 38*, 1 ἔξ. 39*, 13. Ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων, τὰ ἄτομα, (corpora atomalia) εἶναι ἀΐδια, ἐπεται ὅτι καὶ τὰ δύντα αὐτὰ εἶναι ἀΐδια (39*, 18). Τὸν κόσμον μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν μερῶν ἐκλαμβάνει ὁ φιλόσοφος ως τελειότατον. Αὐτ. 38*, 18—20. «Universum est perfectissimum secundum se et secundum omnes partes suas, et quod nulla imperfectio potest esse in toto nec in partibus».

⁷ Αὐτ. 32*, 21. 38*, 32.

⁸ Ἐκείνου μὲν τὸ ὑπόμνημα περισσωθὲν ἐν χειρογράφῳ δὲν διηρευνήθη εἰσέτι, τούτου δὲ δὲν ἀγευρέθη μέχρι τοῦδε ἀλλ' ἀπλῶς εἶναι γνωστὸν ἐν παραπομπῇ ἀλλων. (Fr. Ehrle, Peter von Gandia 2, 77 ἔξ. C. Michalski, Le criticisme 39—40).

τὴν θείαν βούλησιν καὶ ἐδόξαζεν ὅτι ἐκ τοῦ πεπερασμένου κόσμου ἀδυνατοῦμεν νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξίαν τοῦ τελείου θεοῦ.

β') Ὀκκαμικοὶ φυσικοὶ

1. Ἡ τοῦ Ὀκκάμου φιλοσοφία καίπερ τυχοῦσα ἐν Παρισίοις ἴσχυ-
εῖς ἀντιδράσεως καὶ μᾶλιστα παρὰ τοῦ πάπα¹ ἐθεραπεύθη ὑπὸ πολ-
λῶν, οἵτινες πλὴν τῆς λογικῆς ἡσχολήθησαν μετ'² ἔξαιρέτου διαφέροντος
περὶ τὰ φυσικὰ ζητήματα καὶ ἀπέβησαν οἱ πρόδρομοι τῆς θεωτέρας
μηχανικῆς καὶ οὐρανίου φυσικῆς.³ Εν τούτοις προέχει ὁ Ἰωάννης
Βουριδανός. Περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ τοσοῦτο μόνον γινώσκομεν, ὅτι
ἔγεννήθη ἐν Béthune τῆς κομιτείας Artois περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου
αἰώνος καὶ ὅτι ἐγένετο σπουδαιότατος ὑπαδὸς τοῦ Ὀκκάμου καὶ ὑστε-
ρον περιώνυμος καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ πρύτανις τοῦ πανεπι-
στημάτου τῶν Παρισίων⁴. Ἡσχολήθη δὲ οὐχὶ περὶ τὰ θεολογικὰ ἀλλὰ
περὶ τὰ λογικὰ καὶ τὰ μεταφυσικά, τὰ ἥθικὰ καὶ τὰ φυσικὰ προβλή-
ματα, ὡς μαρτυροῦσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ⁵. Εἰς τὸν Βουριδανὸν
προσγέμεται συνήθως ἡ λεγομένη «γέφυρα τῶν ὅνων» (*pons asino-
rum*), τουτέστιν ἡ διατύπωσις κανόνων πρὸς εὔρεσιν τοῦ μέσου ὅρου,
οἷονεὶ τῆς γεφύρας τῆς μεταξὺ τῶν ἀκρων ὅρων⁶. Ἄλλ' ἡ σπουδὴ

¹ Ὁ πάπας Γρηγόριος δ 22ος παρεπονεῖτο (τῷ 1317) εἰς τὸ πανεπιστή-
μιον ὅτι πολλοὶ θεολόγοι ἀσχολοῦνται περὶ τὰς «φιλοσοφικὰς λεπτολογίας»,
ὡς ἀπεκάλει τὴν ὄκκαμικήν φιλοσοφίαν. (Chart. 2, 200). Καὶ προέβη μὲν ἡ
Σχολὴ τῶν ἐλευθερίων μαθημάτων εἰς ἀπαγόρευσιν τῆς προκειμένης φιλοσο-
φίας ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις ἦτο τυπική.

² Τὸ διε τὸ δ Βουριδανὸς ἔζεδιώχθη τῶν Παρισίων καὶ ἐδρασεν ἐν Βιέννῃ
(ὧς ἔδεχετο ὁ Hauréau, Hist. de la Philos. scol. 2, 453), ἀπεκρούσθη ὑπὸ
τοῦ Denifle (Chart. Univ. Paris 2, 646) καὶ τοῦ P. Duhem (Le système du
monde 4, 127).

³ Ἐργα τοῦ Βουριδανοῦ είναι τὰ ἔξις Sumimulae ἢ Compendium
logicae (μετὰ ὑπομνήματος τοῦ Ἰωάννου Dorp, ἔκδ. 14—87, 1504 καὶ τέλος
ἐν Λονδίνῳ 1740). Quaestiones super octo physicorum libros (ἔκδ. 1509,
1516). Quaestiones in libros de anima (ἔκδ. 1516). Quaestiones et deci-
siones physicales insignium virorum (ἔκδ. 1516, 1568). in Metaphys.
Arist. Quaestiones (ἔκδ. 1518). Quaestiones super decem libros ethico-
rum Arist. ad Nicom. (ἔκδ. 1489 κ. ἄ.). Quaestiones in libros politicorum
Arist. (ἔκδ. 1500, 1640). Περὶ τῆς χειρογράφου παραδόσεως ἔπιθ. C. Michal-
ski, Les courants 82.

⁴ Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Ἀναλυτ. ὑστ. 1, 34) ἐν τῇ ταχείᾳ εὑρέ-

δμως αὕτη φαίνεται ὅτι εἶναι ἀλλοτρία τοῦ φιλοσόφου¹. Οὗτος δμολόγως ταῖς ὄνοματοκρατικαῖς ἀρχαῖς ἀρνεῖται τὴν ἀπ' ἄλλήλων τε καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς διαφορὰν πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ δὴ καὶ τῆς νοήσεως καὶ τῆς βούλησεως. Ἡ ἐλευθερία ἀρα δὲν εἶναι ἴδιοτης ἴδιας τινὸς δυνάμεως τῆς ψυχῆς ἀλλ' ἐνυπάρχει ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς². ἀνήκει τῇ ψυχῇ, καθ' ὃσον αὕτη εἶναι καὶ βούλησις καὶ νόησις. ᩠ θεού τοῦ βούλησις οὐτιται, λέγει, ἐκ τῆς νοήσεως καὶ ἐνεργεῖ κατ' αὐτήν. Ἐὰν δὲ νοῦς κρίνῃ μετὰ πάσης ἀσφαλείας ὅτι εἶναι τι κατὰ πάντα λόγου ἀγαθὸν καὶ οὐδαμῶς κακόν, ή βούλησις θὰ τείνῃ κατ' ἀνάγκην πρὸς αὐτό. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἐκ δύο ἀγαθῶν, ὅν τὸ ἔτερον εἶναι κατὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ νοῦ μεῖζον καὶ τὸ ἄλλο ἔλαττον, θὰ ἐκλεξῃ ή βούλησις ἐπὶ δυοῖς περιστάσεων κατ' ἀνάγκην τὸ μεῖζον ἀγαθόν. Ἐὰν δὲ δὲ νοῦς ἀποφαίνῃ δύο ἀγαθὰ ὡς δύος δμοια, ή βούλησις θὰ μείνῃ παραπλησίως τῷ νῷ ἀδιόριστος καὶ δὲν θὰ προέλθῃ εἰς ἐκλογήν³. "Ωστε ὑπὲρ τὴν βούλησιν⁴ εἶναι ή νόησις καὶ κατ' ἀκο-

σει τοῦ μέσου ὅρου ἔγκειται ή ἀγχίνοια, ὧνόμασαν τὴν μέθοδον ἐκείνην τὴν μέλλουσαν νὰ ὠφελήσῃ καὶ τοὺς ἀμβλυτέρους «γέφυραν τῶν δικαιωμάτων». Ὁ *Sancrusius* (ἐν *Dialectica ad ment. Scoti*, 1677) παρατηρεῖ «Dicitur que pons, quod sicut ponte ripae fluminis, sic medio extrema per negationem intercisa uniantur» *Prantl.* 4, 34.

¹ Ἐν τῇ *Summa* τοῦ Βουριδανοῦ δὲν εὑρίσκεται τοιαύτη διδασκαλία οὐδ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ «De arte inveniendi medium», ὅπερ ἄλλως κατὰ τὸν *Prantl.* (4, 34) δὲν συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Βουριδανοῦ ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐξηγητοῦ καὶ ἔκδότου αὐτοῦ Ἰωάννου Δορπ τοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος ἐν Παρισίοις διδάσκοντος. Ἡ περὶ ής δὲ λόγος «γέφυρα τῶν δικαιωμάτων» ἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον παρὰ τῷ σκωτικῷ Πέτρῳ Ταρταρέτῳ (*Petrus Tartareus*).

² In *Polit.* Arist. 7. qu. 6 καὶ 10. qu. 1. In *Eth.* 10. qu. 1 καὶ 3.

³ In *Eth.* 7. qu. 8. αὐτ. 3, qu. 1 καὶ 4. Εἰρήσθω ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν ἀναφέρεται τὸ παράδειγμα τοῦ πολυθρυλήτου «ὅνου τοῦ Βουριδανοῦ», διστις ὑπὸ πείνης καταρυχόμενος καὶ μεταξὺ δύο δεμάτων χόρτου κατά τε ποιὸν καὶ ποσὸν δμοίων εὑρισκόμενος. Ισταται ἀκίνητος καὶ ἀπομνήσκει ἐκ τῆς πείνης. Τοιοῦτο παράδειγμα οὐδαμοῦ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βουριδανοῦ μνημονεύεται ἀλλ' ἐπενοήθη πάντως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων πρὸς κατάδειξιν τῶν ἀτόπων, εἰς δὲ ή διδασκαλία αὐτοῦ ήγε. Σημειώδες δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ προκείμενον παράδειγμα κατάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους (περὶ οὐρ. 2, 13. 295 β 32) καὶ μόνον δὲ «ὅνος» προσετέθη ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν.

⁴ Ὁ πρὸς τὸ μεῖζον ἀγαθὸν κανονισμὸς τῆς βούλησεως δὲν συνάδει τῇ ἔξαιρομένῃ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀντίφασιν, ης ἐπιτηδεύει δὲ Βουριδανὸς κατὰ ποικίλους τρόπους τὴν ἀρχήν. Αὐτ. 3. qu. 4.

λουθίαν ή τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία ἐπιτυγχάνεται οὐχὶ μᾶλλον διὰ τῆς βουλήσεως ἢ διὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώσεως¹. Μεῖζονα δὲ σπουδαιότητα ἔχει κατὰ τὰς νεωτέρας ἔρευνας τὸ ἔργον τοῦ Βουριδανοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς φυσικῆς. Διότι καταλιπὼν τὴν ἀριστοτελικὴν φυσικὴν καὶ ἀστρονομίαν ἡσπάσατο τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου κατὰ πρῶτον προενεχθεῖσαν καὶ ὑπὸ ἄλλων ὕστερον ἐγκριθεῖσαν ὑπόθεσιν τῆς δυνάμεως² καὶ ἐφήρμοσεν αὐτὴν εἰς τὰς κινήσεις οὐ μόνον τῆς γῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου ὅλου. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν λοιπὸν ταύτην τὰ οὐρανιὰ σώματα δὲν κινοῦνται ὑπὸ νῶν οὐδὲ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ διατηροῦσι τὴν ἀρχῆθεν ὑπὸ τοῦ κινήσαντος θεοῦ ἐμποιηθεῖσαν δύναμιν, μήτις διὰ τὴν ἔλλειψιν πάσης ἀντιστάσεως οὔτε ἀφανίζεται οὔτε ἐλαττοῦται³. Διὰ τῆς περὶ δυνάμεως ὑποθέσεως δὲ Βουριδανὸς καὶ οἱ ὄπαδοὶ αὐτοῦ προωδοποίησαν τὴν νεωτέραν φυσικὴν καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἐγένοντο ἐν τοῖς χρύνοις ἐκείνοις πρόδρομοι τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Γαλιλαίου⁴. "Ἄλλ" εἶ καὶ οὗτο μαθητὴς τοῦ Ὀκκάμου, ἀποκρούει τὴν σκεπτικὴν τάσιν αὐτοῦ⁵ οὐδὲ ἐγκρίνει τὴν δοξασίαν τῶν νεωτεριστῶν, οἵτινες δὲν θέλον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὸ αἴτιον καὶ ἐπομένως ἐθεώρουν τὴν περὶ ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀπόδειξιν μόνον ὡς πιθανήν⁶.

2. Ὁ Νικόλαος Ὁρέσμιος (εὖ Oresme, τῆς ἐπαρχίας Bayeux) ἐσπούδασε θεολογίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1348 καὶ κατέστη τῷ 1377 ἐπίσκοπος τοῦ Lisieux, ἔνθα ἐτελεύτησε τῷ 1382· ὑπῆρξε λόγιος καὶ γό-

¹ In Polit. 7. qu. 5 «Intellectus ut intellectus est potentia nobilior in anima quam voluntas». Aut. 10. qu. 6.

² Ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὰ Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους (8, qu. 12) ποιεῖται δὲ Βουριδανὸς λόγον περὶ τῆς ὑποθέσεως, καθ' οὓν ὁ κινῶν ἐμβάλλει τῷ κινουμένῳ ὅντα τινα (impetu) ποιοῦσαν αὐτὸν νὰ κινήται κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς κινήσεως δοθεῖσαν φοράν. Ἡ δύναμις ἐκείνη καθισταμένη ἀεὶ ἀσθενεστέρα ἀφανίζεται, ὅταν ἡ βαρύτης ἐπικρατήσῃ αὐτῇς. (P. Duhem, ἔνθ. ἀνωτ. 3, 40).

³ P. Duhem, aut. 52.

⁴ Ἡ φυσικὴ τοῦ Βουριδανοῦ θεωρία ἐδέσποσεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τῆς ὀνοματοκρατικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων καὶ διὰ τοῦ Ἀλβέρτου τοῦ Σάξωνος ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν Λεονάρδον da Vinci μετελαμπαδεύθη κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα εἰς τοὺς Ἰταλοὺς φυσικοὺς καὶ τὸν Ἰσπανὸν δομινικανὸν Δομίνικον Soto, μέχεις οὐ ἀνεφάνησαν ὁ Γαλιλαῖος καὶ δὲ Κοπέρνικος.

⁵ C. Michalski, Les courants philosophiques 76 ἔξ. 82 εὖ,

⁶ Michalski, 83.—Ἀκριβῆ βιβλιογραφίαν δρα παρὰ Überweg—Geyer¹¹ 783 ἔξ.

νιμος συγγραφεὺς¹ θεραπεύσας εὔδοκίμως τήν τε πολιτικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Ἡκολούθει καὶ οὗτος τῷ Βουριδανῷ ἐν τῇ περὶ κινήσεως θεωρίᾳ καὶ ἐνέκρινεν ἀντὶ τῶν κινούντων νῶν τὴν μηχανικὴν τοῦ οὐρανοῦ λειτουργίαν· ἀποκρούων τὴν παλαιὰν συνηγόρει ὑπὲρ τῆς νέας ἔκδοχῆς, καθ' ἥν ὁ μὲν οὐρανὸς ἡρεμεῖ ἢ δὲ γῆ καθ' ἡμέραν κινεῖται². Καὶ οὐ μόνον τὸ ἔργον τοῦ Κοπερνίκου προωδοποίησεν ἄλλα καὶ τοῦ Καρτεσίου καὶ τοῦ Γαλιλαίου ἐγένετο πρόδρομος· διότι ἐπενόησε τὴν ἀναλυτικὴν γεωμετρίαν καὶ διετύπωσε τὸν συνήθιστὸν τῷ Γαλιλαίῳ προσνεμόμενον νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων³.

3. Ὁ Ἀλβέρτος δὲ Σάξων (de Saxonia), δὲ πλὴν ἄλλων προσωνυμίῶν⁴ καὶ Ἀλβέρτος δὲ μικρὸς ἐπονομαζόμενος ἐσπούδασε καὶ κατόπιν ἐδίδαξεν ἐν Παρισίοις. Τῷ 1351 κατέστη magister artium καὶ τῷ 1353 ἀνεδείχθη πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου, ἐνθα πολλὰ τῆς δομῆσεως αὐτοῦ κατέλιπε τεκμήρια. Τῷ 1365 ὑπῆρξε πρύτανις τοῦ ἰδρυθέντος τῷ ἔτει ἑκείνῳ πανεπιστημίου τῆς Βιέννης καὶ τῷ 1366

¹ Ο Νικόλαος κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ 5ου μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὰ ἡθικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγράμματα. Ἐκ τῶν παντοίων ἔργων τοῦ φιλοσόφου, ὃν ἄλλα ἐγράψησαν ἐν λατινικῇ καὶ ἄλλα ἐν γαλλικῇ γλώσσῃ, εἰναι ἀξιαὶ ιδίαις μνείαις τὰ ἔξης· *De mutatione monetarum* ἢ *De l'origin, nature et mutation des monnaies*, *Traité de la Sphère*, *De difformitate qualitatum* (πολλὰ χωρία καὶ ἀποσπάσματα αὐτῶν παρέχει ὁ *Duhem* ἐν τῷ ἔργῳ *Études sur Léonard de Vinci*). Περὶ τῶν ἐκδόσεων ἴδε *Überweg - Geyer*¹¹, 595 ἕξ. Περὶ τῆς χειρογράφου παραδόσεως ἔπιθι *F. Meunier*, *Essais sur la vie et les ouvrages de Nic. Oresme*, 1857. — *P. Duhem*, *Études* κλπ. 846 ἕξ. — *A. Birkenmajer*, *Bulletin de l'Académie des Sciences de Cracovie*, 1918.

² Βεβαίως ἡ περὶ κινήσεως τῆς γῆς θεωρία ὑπεστηρίζετο ἀρχομένου τοῦ 14ου αἰῶνος ἀλλ' ὁ Νικόλαος Ὁρέσμιος ἀνέπτυξεν αὐτὴν εὐρύτερον καὶ προσήγαγε σαφῆ καὶ ἀκριβῆ ἐπιχειρήματα, ὡς δὲν ἡδυνήθη νὰ ποιήσῃ οὐδὲν αὐτὸς ὁ Κοπέρνικος. *Duhem* *Études* 3, 351.

³ *Duhem*, αὐτ. 375 ἕξ. 388 ἕξ. 396.—τοῦ αὐτοῦ *Le système du monde* 4, 157 ἕξ.—Τὴν βιβλιογραφίαν ἔπιθι παρὰ *Überweg - Geyer*¹¹, 784. "Επιθι καὶ *H. Dingler*, *Über die Stellung v. N. Oresme in der Gesch. der Wissenschaft*, 1931.

⁴ Λέγεται καὶ Ἀλβέρτος ἐκ Helmstedt, Ἀλβέρτος ἐκ Ricmestorp, Albertutius. Ο *Duhem* (*Études* 1, 327 ἕξ.) προήνεγκε τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἀλβέρτος δὲ Σάξων εἶναι ἄλλος τις διάφορος τοῦ Ἀλβέρτου τοῦ ἐκ Ricmestorp, πρυτάνεως τῆς Βιέννης καὶ ἐπισκόπου τῆς Halberstadt. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἔτυχεν ἐγκρίσεως (Α. Dyroff, M. Baumgarter, G. Heidingsfelder).

ἔγένετο ἐπίσκοπος Halberstadt, ἐν τῇ θέσει ἀπέθανε τῷ 1390. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι παντοῖα, λογικά τε¹ καὶ φυσικά² καὶ μαθηματικά³ καὶ ἡθικά⁴ καὶ οἰκονομικά⁵ διακρινόμενα κατὰ τὴν σαφήνειαν. ⁶Ἐν μὲν τῇ λογικῇ ἀκολουθεῖ τῷ Ὀκτάμῳ ἐν δὲ τῇ φυσικῇ ἔγκρινει μετὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Βουριδανοῦ τὴν θεωρίαν τῆς φορᾶς καὶ δυνάμεως (*impetus*). ⁷Ἐφαρμόζων καὶ οὗτος τὴν προκειμένην θεωρίαν εἰς τὸν κόσμον κινήσεις γνωματεύει ὅτι τὰ οὐράνια σώματα δὲν κινοῦνται ὑπὸ ἴδιων νῶν ἀλλ’ ὑπὸ τῆς ἀρχῆθεν ἐμποιηθείσης ἐκάστῳ αὐτῶν δυνάμεως, ἥτις διαμένει σταθερὰ καὶ ἀδιατάρακτος⁸. ⁹Ἐκφέρει δὲ πρωτοτύπους θεωρίας περὶ ἄλλων τε καὶ περὶ τοῦ κέντρου τοῦ κόσμου ὡς κέντρου τοῦ βάρους καὶ τῆς φυσικῆς θέσεως τῆς γῆς¹⁰, περὶ τοῦ ἀπολύτου μεγέθους καὶ τῆς ἀπολύτου μικρότητος, περὶ τόπου καὶ χρόνου κ.τ.τ.¹¹. Τὴν γῆν θέτει ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κόσμου ἀλλὰ διστάζει νὰ παραδεχθῇ¹² τὴν κίνησιν αὐτῆς¹³.

4. Συνάδελφος τοῦ Ἀλβέρτου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων,

¹ Ὁ Ἀλβέρτος συνέγραψε *Quaestiones super artem veterem* (ἔκδ. 1496), *Logica* (ἔκδ. 1522), *Sophismata* (ἔκδ. 1489), *De paralogismis seu fallaciis*.

² Πλὴν τῶν ὑπομνημάτων εἰς διάφορα φυσικά συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους συνέγραψε πραγματείαν ἐπιγραφομένην *De proportionibus*, ἣς πολλάκις ἐκδοθείσης ἐπιτομὴν ἔποιησεν ὁ Ἰσίδωρος Isolani.

³ Μαθηματικὰ εἶναι αἱ *Demonstrations de quadratura circuli* καὶ ἡ *Quaestio de proportione dyametri quadrati ad costam ejusdem*, ἣν διμως δ *Duhem* (1, 341 ἔξ.) θεωρεῖ νόθον.

⁴ Ἡθικὰ ξητήματα ἀνέπτυξεν ἐν τῷ ἀνεκδότῳ ἔργῳ *Expositio decem librorum Ethicorum Aristotelis*.

⁵ Περὶ τῶν οἰκονομικῶν παρεσκεύασεν ἀναγνώσματα, μίτινα περισφέζονται ἐν χειρογράφοις.

⁶ *Duhem* ἔνθ. ἀνωτ. 2, 184. 199.

⁷ Αὐτ. 1, 13.

⁸ Αὐτ. 2, 15. 26. 43 ἔξ.

⁹ Μνημονεύει γνώμην διδασκάλου του περὶ κινήσεως τῆς γῆς ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι «nullo modo per motum terrae et quietem caeli possemus salvare oppositiones et conjunctiones planetarum nec eclipses solis et lunae». *P. Duhem* ἐν *Archiv. Franc. Hist.* 1913, 24.

¹⁰ Περὶ τοῦ Ἀλβέρτου ἔπιθ. πλὴν τοῦ ἀξιολόγου ἔργου τοῦ *Duhem* καὶ *A. Dyroff*, *Über Albertus von Sachsen* (Festgabe für Cl. Baümker 330—334). — *G. Heidingsfelder*, *Albert v. Sachsen* (Beiträge 22, 3—4).

ήτο δ φυσικὸς Θέμων δ Ἰουδαῖος (Themis), συγγραφεὺς ὑπομνήματος εἰς τὰ Μετεωρολογικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους¹.

γ') Ὁκκαμικὸν διαφέρων χωρῶν.

1. Ἡ θεωρία τοῦ Ὁκκάμου ἐπιμελῶς ἐθεραπεύθη καὶ εὑρύτερον ἀνεπτύχθη οὖ μόνον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ δὴ ἐν Ὁξωνίᾳ ἐσπουδάζετο ἡ Λογικὴ καὶ ἡρευνῶντο τὰ φυσικὰ προβλήματα². Οὗτως δὲ *Ricardus Swineshead* ἔγραψε πλὴν ἀλλων *De motu caeli et similibus* ἢ *De primo motore*, ἐνθα περιείχοντο φυσικαὶ θεωρίαι τοῦ Βουριδανοῦ. Ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὸν 15^{ον} καὶ 16^{ον} αἰῶνα ἐπωνομάζετο *Calculator* καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς συντάκτης τοῦ εὑρέως διαδεδομένου *Liber calculationum*³. Ἐπιφανῆς λογικὸς τῆς Ὁξωνίας κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα ἦτο δὲ *Goulielmos Heytesbury* († 1380), οὗ ἔχομεν ἀλλα τε ἔργα καὶ τὰ ἐπιγραφόμενα *Regulae solvendi sophismata*, *De veritate et falsitate propositionis* καὶ *Sophismata*. Περὶ τὸ ἔτος 1370 ἔγραψαν καὶ οἱ λογικοὶ *Rodolphus Strodes* καὶ *Ricardus Feribrigus* ὑπὲκείνου μὲν συνετάχθησαν αἱ *Consequentiae* καὶ *Obligationes* ὑπὸ τούτου δὲ αἱ *Consequentiae*⁴.

2. Ἐν Γαλλίᾳ ἔτυχεν ἡ Ὁκκαμικὴ θεωρία εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ ἔσχε πολλοὺς ὅπαδούς, ὃν πρῶτος μνημονευτέος *Pétrus* δὲ ἐκ Χάνδακος (Κοζήτης), δὲ ὕστερον πάπας *Pius* ἢ *Alexander* δὲ *5^{ος}*. Οὗτος ἐν Ὁξωνίᾳ παιδευθεὶς ἐγένετο τῷ 1381 ἐν Παρισίοις καθηγητὴς τῆς θεολογίας καὶ τῷ 1386 ἀνυψωθεὶς εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἀπέστη τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ ἐμφαίνεται κλίσις εἰς τὸν

¹ Περὶ τοῦ Θέμωνος ἵδε *Bulæus*, *Historia Univers.* Paris. 4, 991.—*H. Denifle*, *Chart. Univ. Paris.* 1. — *P. Duhem*, *Études* ιλπ. 1, 159 ἕξ. 2, 367.

² Οἱ ἐν Ὁξωνίᾳ ὑφίσταντο μὲν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐν Παρισίοις Ὁκκαμικῶν ἀλλ’ ἡρνοῦντο τὰς ὑπὲκταντος γενομένας ἐν τῇ μαθηματικῇ καὶ φυσικῇ προόδους. Ἐκεῖνοι ἡσχολοῦντο καθ’ ὑπερβολὴν περὶ ἀγονον διαλεκτικήν, ἥτις μετεδόθη ὕστερον καὶ εἰς Παρισίους καὶ παρηγκύνισε τὴν τέως κρατούσαν δόκιμον παράδοσιν. *P. Duhem*, *Études* 3, 451.

³ Ἡ πραγματεία φυσικὰ ζητήματα ἐν σοφιστικῇ μορφῇ πραγματευόμενη ἐκφαίνει ἐπίδρασιν Νικολάου τοῦ Ὁρεσμίου. (*Duhem* 419).

⁴ Ὑπομνηματιστὴς ἀμφοτέρων ἐγένετο *Cajetan* δὲ Τιένης (C. Prantl. 4, 45 ἕξ. 56 ἕξ.).